

osnivanje slične škole u Šibeniku još 1767. godine. No od svih tih prijedloga učinjeno je vrlo malo.

Zaključak ove izuzetno vrijedne i lijepe znanstvene knjige, koja ima na kraju i više priloga s dokumentima je da se fiziokrati Dalmacije nisu osjećali ni Talijanima ni Venecijancima, već da su bili »naš narod«, pa je i sve ono što su radili bilo u korist tog naroda i da se to događalo prije dolaska Francuza. Vladavinu Francuza ne preživljava niti jedna akademija, jer je osobina istih da u njima ipak dominira staro dalmatinsko plemstvo, a Francuzi unose novi duh pri kojem i stvaralaštvo pripada puku. Objavljivanjem ove knjige tema fiziokrati u Dalmaciji je potpuno apsolvirana. Danica Božić – Bužančić je nakon više godina rada a u okviru projekta »Hrvatska 18.–19. stoljeća – protomodernizacija« Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu i u okviru izdavačkog projekta »Gospodarska povijest Dalmacije XVIII. i XIX. stoljeća« Književnog kruga Split izradila ovo djelo značajno za gospodarsku povijest Hrvatske.

Mira Kolar-Dimitrijević

*SERGIO ROMANO, Disegno storico della storia d'Europa dal 1789 al 1989, Longanesi & C., Milano, 1991., 247 str.*

Knjiga *Nacr povijesti Europe od 1789. do 1989. (Disegno della storia d'Europa dal 1789 al 1989)*, koju je – u zbirci »Il Cammeo«, knj. 222 – objavio potkraj 1991. godine milanski nakladnik Longanesi, pobuđuje posebnu pozornost samom formulacijom podnaslova, koja glasi: *Trionfo, smrt i uskrsnuće nacionalnih država (Trionfo, morte e resurrezione degli Stati nazionali)*. Na samom ovitku knjige nalazimo tekst koji interpretira i eksplicira smisao navedenog podnaslova. Naime, tvrdi se da recentniji događaji na europskoj sceni (»nacionalna gibanja 1989. i raspadanje stare sovjetske države u ljeto 1991.«) predstavljaju istinske protagoniste ove knjige, a da radi razotkrivanja njihovih uzroka treba poći od same ideje nacionalne države: »koja nastaje i ostvaruje se između 1789. i 1848., trijumfira 1919., umire 1945., i uskrsnuje baš od 1989.« Ove se hipoteze ponavljaju i u *Predgovoru* knjige (7–8).

Iz navedenoga može se zaključiti da autor ove knjige tumači problem nastanka nacionalne ideje, te formiranja i razvoja nacije pomoću Spenglerovih evolucionističkih i organicističkih postavki. Zapravo, ne samo da se autor koristi Spenglerovim tezama o razvoju društva za tumačenje svojih shvaćanja o razvoju nacije, nego ih on razvija, uvadajući pojedine elemente iz kršćanskog svjetonazora: *uskrsnuće!* Glede takva shvaćanja i interpretacije pojave i razvoja nacionalne ideje, nacionalne zajednice i nacionalne države, smatramo da treba primijetiti sljedeće:

1. što se tiče Spenglerova kapitalnog djela (*Propast Zapada*), ono može zadiviti čitatelja, ali usprkos tome, možemo ustvrditi da su njegovi zaključci produkt ondašnje i onakve društvene zbilje, te da ni autorove postavke o razvoju društva nisu prihvaćene od društvenih znanosti, napose sociologije (vidi: Kolingvud, Robin, *Ideja Istorije*, Sarajevo–Zagreb, 1986., str. 218–221; »Spengler«, »Evolucionizam« i »Organicizam« – *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, Zagreb, 1977.–88.)

2. što se, pak, tiče temeljne postavke iz Romanove knjige, može se kategorički tvrditi da ona ne stoji; naime, sinhronijsko-dijahronijskom raščlambom društvenih prilika na europskom prostoru pri istaknutim godinama tijekom posljednja dva stoljeća (1789.,

1848., 1919., 1945. i 1989.) mogu se uočiti: kako, goleme razlike na polju gospodarskog i društvenog stanja kod pojedinih europskih država, tako i različit ritam društvenog razvitka, te napose razlike u dinamici modernizacijskih procesa.

Ali vratimo se sadržaju knjige. Nakon već spomenutog *Predgovora*, slijedi poglavlje naslovljeno *Nacije i oružje: od revolucije do restauracije* (9–28). U tom se poglavlju – pisanom vrlo čitkim publicističkim stilom – se razmatra razdoblje francuske revolucije i napoleonskih ratova, te razdoblje restauracije. Poglavlje ne počinje izlaganjem o 1789. godini, nego bitkom kod Valmyja (za koju je Goethe rekao da od tog časa počinje novo razdoblje ljudske povijesti). Prvi dio tog poglavlja završava Napoleonovom propašću; a tvrdi se da u prvom slučaju francuska »nacionalna« vojska tuče koaliciju »dinastijskih vojski«, dok je ona kod Leipziga – u jesen 1813. godine – »bitka nacija« (15). Valja primijetiti da se autor koristi tim burnim razdobljem europske povijesti da bi postavio niz retorički majstorski sročeni, ali sadržajno diskutabilnih postavki i pitanja na teret nacije (10–11), služi se čak bizarnim sintagmama, na primjer »ideološka i pedagoška nacija« (11). U drugom dijelu poglavlja iznesene su prilike na europskoj sceni od kraja napoleonskih ratova do srpanjske revolucije (1830.), a pritom su istaknute razlike između političkog ustroja Europe prije i poslije spomenutih ratova.

Sljedi poglavlje *Europa koncerta i perifernu carstva* (29–41), u kojemu se iznose važnija pitanja na diplomatskom polju tijekom trećeg desetljeća 19. stoljeća: položaj Turske i napose grčka borba za nezavisnost, te pitanje Belgije, ali i strani diplomatski utjecaji na spletke na španjolskom i portugalskom dvoru. Nadalje, čitatelja se upućuje na stanje na američkom kontinentu, te u okviru toga na pozicije SAD-a. I na kraju, iznesene su glavne odlike engleskog ekonomskog, financijskog i pomorskog imperija, te ruskog feudalnog, vojnog i kontinentalnog carsiva.

U poglavlju *Dvije revolucije: 1830. i 1848.* (43–61) ne uspoređuje se revolucija 1830. s revolucijom 1848., kako bi se moglo pretpostaviti po naslovu, nego se iznosi nekoliko sumarnih i međusobno nepovezanih podataka o stanju europskoga gospodarstva i društvene zbilje uoči 1848. godine, te se daje pregled revolucionarnih događaja 1848. Tu treba primijetiti da su događaji u Palermu relativno opsežno i problemski obrađeni (47–52), dok su revolucionarna zbivanja u Poljskoj, Češkoj i napose u ugarskim zemljama samo površno i sumarno, pa i iskrivljeno prikazana (54–60).

Poglavlje *Postanak plebiscitarnih država: Francuska, Italija, Njemačka* (63–80) sažeto oslikava međudržavne odnose u Europi od pedesetih do početka sedamdesetih godina prošlog stoljeća.

*Bismarckova era: nacionalizacija država i ravnoteža* (81–97) na prvih nekoliko stranica ističe razlike pojedinih pokrajina koje su se našle u okvirima pojedine nacionalne države, te ističe značenje – kako autor kaže – »Kulturkampfova« (naročito u Italiji i Francuskoj) u homogenizaciji nacionalnih država. Nakon tog umetka, Romano nastavlja naraciju stanja na diplomatskoj pozornici Europe (do osnutka Antante 1892.), posebno se osvrćući na Istočno pitanje i Trojni savez.

*Europa u koloniji* (99–115) skicira kolonijalna osvajanja europskih sila – od englesko-francuske podjele Mediterana do zaposjedanja Afrike i burskog rata. Romano razmatra diplomatski i vojni aspekt, te zaključuje da kolonijalna osvajanja imaju sporednu ulogu za europske zemlje, a u potpunosti zanemaruje i prešućuje gospodarsku ulogu kolonija.

U poglavlju *Europa na prijelazu dvaju stoljeća: neudovoljene ambicije nacionalnih država* (117–134) autor govori o specifičnostima pojedinih nacionalnih država, te o njihovom stremljenju za uklanjanjem regionalnih posebnosti. Čak dvije stranice (127–129) posvećene su njemačkom caru Vilimu II. i njegovoj ulozi na diplomatskom polju. U završnom dijelu poglavlja, Romano nastavlja tumačiti – prethodno usput spomenuto – pitanje vojnih saveza i politike ravnoteže snaga, »revolucionarne ili antinacionalne struje« i »rađanje nacionalističkih grupa«, pa zaključuje da »nacionalna država ... na kraju stoljeća postaje čimbenik stalne međunarodne nestabilnosti«.

Iz prethodnih navoda i dobronamjeran čitatelj mora zaključiti da autor u najmanju ruku olako prelazi s argumenta na argument, te da se ponovno neočekivano vraća na neko pitanje usput nabačeno u kojem prethodnom poglavlju. Imamo dojam da Romano dolazi do senzacionalističkih, ali nedovoljno utemeljenih zaključaka. Pod naslovom *Predvečerje prvoga svjetskog rata: krize na granicama Europe* (134–153) čitatelj bi očekivao da će se govoriti o diplomatsko-vojnim krizama među europskim silama koje su neposredno prethodile Prvom svjetskom ratu. I zaista, njima je posvećeno nekoliko stranica (rusko-japanski rat, prva i druga marokanska kriza, aneksija Bosne i Hercegovine, balkanski ratovi itd.). Ali govori se prilično opsežno (od polovice 19. st. do početka rata) i o jačanju uloge SAD-a kao glavnog čimbenika na američkom kontinentu te njezinu ulasku u red svjetskih velesila. No, također se govori – po našem mišljenju, potpuno izvan naslovom određene teme – o stavu europskoga javnog mnijenja (intelektualci i socijalisti) prema ratu, kako prije početka sukoba, tako i tijekom ratnih godina. Tako je završena rasprava o Prvom svjetskom ratu, a njegovi su uzroci i tijek jedva dotaknuti. Zapravo, zanimljivo je još napomenuti da autor kvalificira osnutak »Jugoslavije« (24. studenoga 1918.) kao pojavu jedne od novonastalih »nacionalnih država« (152).

Na isti način kao i prethodna poglavlja, autor obrađuje i međuratno vrijeme, odnosno Drugi svjetski rat i razdoblje koje je neposredno uslijedilo (zbivanja u Poljskoj, građanski rat u Grčkoj, »katarza« nametnuta Njemačkoj, pitanje Nijemaca izvan Njemačke, novo prekrajanje granica europskih država) – *Logika rata: od Versaillesa do Hitlera* (156–177) i *Neizbježni rat: od Hitlerove Europe do Europe »demokracija«* (179–196).

Možda najkarakterističnije, po nedostacima, jest poglavlje naslovljeno *Povratak carstvima i potiskivanje nacionalizama* (197–217). Najprije valja naglasiti da pojmovi upotrijebljeni u naslovu nisu najprikladniji za obilježavanje značenja koje im autor pripisuje, a ako se autor njima već koristi, trebao bi ih upotrijebiti samo, i strogo, u navodnicima – naime, valjda je jasno da blokovska podjela Europe nakon Drugog svjetskog rata nema nikakve neposredne, a ni posredne veze s Europom carstava koja je prethodila Prvom svjetskom ratu. Nadalje, uočljiva je prilično labava veza – u pravilu – bombastičnog i sveobuhvatnog naslova i prilično ograničenog sadržaja koji slijedi (kronika najrelevantnijih diplomatskih događaja). Ovo poglavlje polazi od razgovora Churchill-Staljin i od već anegdotske ceduljice o utjecajnim kvotama u zemljama jugoistočne Europe, pa preko uspostave komunističke vlasti u istočnim zemljama i Marshallova plana do načina funkcioniranja istočnog i zapadnog bloka (dakako, viđeno iz ugla glavnih kriznih situacija: Jugoslavija 1948., Poljska 1956., Praško proljeće 1968.; odnosno, kriza oko Sueskoga kanala 1956., te kubanska kriza 1962. godine).

Posljednje poglavlje ove knjige – *Povratak Versaillesu: raspad sovjetskog carstva i male domovine* (219–236) – obrađuje recentno razdoblje: 70-e i 80-e godine, Gorbačov, raspadanje SSSR-a. Raspad SSSR-a i Jugoslavije, te izbijanje nacija u prvi plan – osim što uporno i »znanstveno«-vratolomno uspoređuje s 1848. godinom – Sergio Romano ocjenjuje kao »posljedicu, a ne uzrok pada komunizma« (235).

Autor spominje i dva Hrvata (odnosno tri, ako ubrojimo i vojvodu od Spoleta – Tomislava II.): bana Josipa Jelačića – jednom, i jugoslavenskog predsjednika Tita – četiri puta. U ocjeni da je Beč iskoristio protiv Mađara, među ostalima i »nacionalni ponos Hrvata pukovnika Jelačića« (60), može se primijetiti, prije svega, autorov omalovažavajući ton, a zatim i neistinitost (poznato je da je Jelačić imenovan pukovnikom još 1841., da je imenovan generalom dekretom datiranim 23. ožujka 1848., te da je tek 11. rujna 1848. godine prešao Dravu u pohodu protiv Mađara). Ali pozicija Josipa Broza Tita je gotovo bizarna. Romano, nakon konstatacije da je Tito na kraju rata postigao izručenje Hrvata koji su pobjegli prema Austriji (191), te da se godinama stjecao (krivi) »utisak da je stvorio jednu naciju ... na mjestu srpske hegemonije i dinastičko-vojne diktature« (206–207), opetovano govori o nekakvom Titovom »nacional-komunizmu« (211 i 219), te ga po tom kriteriju smješta uz bok Hoxhi i Ceausescu.

Iza teksta slijede *Popis literature* (237–238) i *Kazalo imena* (241–246), te *Opće kazalo* (247). Prenosimo u cjelosti bilješku koja stoji iznad popisa literature od 30-ak djela:

»Ovo nije popis literature, nego samo popis knjiga koje je autor držao pored sebe dok je pisao ovu raspravu. Za nekima je posegnuo da bi osvježio sjećanje, za drugima da bi provjerio neko tumačenje, a za trećima pak, da bi provjerio neki datum ili neki događaj.« Smatramo da u ovom navodu autor sam osvjetljava znanstveni i metodološki pristup na kojem se temelji ova historiografska »rasprava«.

Kad čitatelj dobije uvid u sadržaj i odlike ove knjige, prirodno je da se upita: ima li uopće smisla skretati pozornost historičara na takve publicističke artefakte? Dakako, ima! Prvi razlog jest načelni stav da je potrebno, kako osvrnuti se na djela koja predstavljaju historiografski doprinos, tako i reagirati na historiografski »kukolj«. Drugi argument koji iziskuje jasan odgovor sastoji se u samoj autorovoj ličnosti: Sergio Romano (Vicenza, 1929.) u početku je bio novinar, od 1952. do 1954. studirao je u Americi, zatim je bio diplomat, talijanski veleposlanik pri NATO-u i u Moskvi (1985.–1989.), autor je više historiografskih djela i rasprava, a predavao je na Kalifornijskom sveučilištu i na Sveučilištu Harvard. Ti bi podaci o autoru trebali biti dodatni jamac kvalitete ove knjige, a zapravo su – dajući sliku (kvazi)kredibilne osobe – mamac za šire čitateljstvo, dok autor plasira netočne činjenice, nepravilne interpretacije, pa ponekad i ne baš bezazlene i nepristrane ideje. I napokon, treći moment koji nalaže odlučan, nedvosmislen i britak odgovor – ali, naravno, ne i istom mjerom – jest autorova »angažiranost« i utjecaj na javno mnijenje. Naime, možda najeklatantniji takav primjer predstavlja uključenje ovog »uvaženog« bivšeg diplomata i historičara u emisiju talijanske državne televizije (u subotu, 6. svibnja 1995., RAI 1, 23 sata – »Speciale tg1« posvećen najnovijim zbivanjima na tlu bivše Jugoslavije i mogućim vezama s Italijom) u povodu akcije »Bljesak«, kada je ipak priznao da Srbi jesu agresori u Hrvatskoj, ali opravdavao ih je »hrvatskom agresijom i hrvatskim zlodjelima nad Srbima u Drugom svjetskom ratu«. Na kraju navedene emisije, Romano je poručio da međunarodna zajednica treba izvršiti što je moguće veći pritisak i izolirati Hrvatsku i Srbe u Hrvatskoj. Ovo stajalište, koje ne treba posebno komentirati, samo po sebi prilično rječito govori o moralu i o znanstvenim odlikama osobe koja ga iznosi.

Dakle, iz svega navedena može se zaključiti da autor, s jedne strane, zlorabi svoj historičarski *image* za postizanje svojih dnevnopolitičkih ciljeva, a s druge strane, da se njegove političke špekulacije odražavaju u njegovu historiografskom radu, te sukladno tome ovaj pregled recentnije europske povijesti (blago rečeno) nije u skladu s pravilima »zanata« historičara.

Marino Manin

*Grupa autora, HRVATSKI SABOR, Sabor Republike Hrvatske, Nakladni zavod Globus, Školska knjiga, Zagreb, 1994., 152 str.*

Knjige koje se bave isključivo poviješću Hrvatskoga sabora vrlo su rijetke premda je riječ o središnjoj državopravnoj instituciji hrvatskog naroda i građana. Tijekom svoje dugotrajne prošlosti, Sabor je u zajednici s ustavno izabranim vladarima inicirao i primijenio zakone na različitim područjima hrvatske politike. Pri tome, Sabor se suočavao s brojnim pokušajima pravnog ograničavanja vlasti. Kraljevi iz raznih dinastija i centralistički orijentirana dvorska birokracija nastojali su skućiti opseg njegovog djelovanja. No, Hrvatski je sabor uspio sačuvati velik broj vlastitih izvornih ovlasti i time pridonijeti zaštiti interesa svojega naroda.